

Sisa József

YBL ERVIN (1890–1965)

„Tüdőm, szívem, lábam kitűnő, 58 éves koromig fáradhatatlan turista voltam, sohasem szaladtam, állandó, lassú tempóban, de megállás nélkül, szakadatlanul haladtam előre a célig, veszélyes túrára azonban sohasem vállalkoztam. A közvetlen mélységtől szédültem.”¹ Így jellemezte magát Ybl Ervin, a hegymászó, amikor 65 éves korában – hűséges öreg barátja, Ybl Ervin ösztökélésére – papírra vetette önéletírását. A többszáz oldalas, mai napig kiadatlan írást áttanulmányozva, a szerző személyét és munkásságát felidézve talán nem merészség azt állítani, hogy az idézett rövid leírás nem csak a hegyek között túrázó ember jellemzése. A hozzáállás a szorgalmas és lelkiismeretes, a saját értékrendjét soha fel nem adó, a félénkek szívósságával kitaróan dolgozó Ybl Ervinre, mint művészettörténészre is vonatkoztatható.

Művészettörténeti pályafutásának hátterét a polgári família, annak XIX. században gyökerező etikája és művészetszeretete adta. Az Ybl család a XVIII. század elején az alsó-ausztriai Klosterneuburgból költözött Székesfehérvárra, hogy ott eleinte leginkább kereskedelemmel foglalkozzon, majd a polgári pályák szélesebb mezőjén találjon boldogulást. A család legjelentősebb tagja, a tisztas architektusi hivatást választó Ybl Miklós a XIX. század közepének–második felének legjelentősebb magyar építészé lett. Harmonikus, reneszánszban gyökerező művészete, vasszorgalma és szelíd egyénisége úgy tűnik visszhangra talált a távoli unokaöcs, Ybl Ervin személyiségében, aki „nagybátyját” – kimondva, kimondatlanul – elődjének és mintaképének tekintette.² A véletlen úgy hozta, hogy a nagy előd által tervezett egyik épületben, a budai Várkert Bazár házában lássa meg a napvilágot 1890-ben. Építési ellenőr apja hamarosan elnyerte a császári és királyi várkapitányi címet, ami biztos anyagi hátteret jelentett a család egyetlen, aulikus-konzervatív szellemben nevelt gyermeke számára. A művészet, a zene és az irodalom szeretete mindvégig jelen volt a család életében; a felnőttként is szüleivel lakó Ybl Ervin édesapjával sokáig játszott négykezes zongoradarabokat. A muzsika iránti vonzalom végigkísérte a művészettörténész életét, munkásságát, sőt szakírói tevékenységét is: műleírásaiban megtalálhatók a zenei hasonlatok, prózájában a zongorajáték pianínótól crescendóig fokozódó ritmusa.

Bár építész szeretett volna lenni vagy „esztetikus”, a család kívánságának eleget téve a pesti jogi karra iratkozott be. Délutánonként azonban Alexander Bernát bölcsészeti óráit látogatta; legelső írásai is filozófia természetűek, hogy aztán érdeklődése

¹ *Ybl Ervin önéletírása*. Gépirat, Székesfehérvár, Szent István Király Múzeum. Ez Ybl Ervin életére és munkásságára nézve a legfontosabb forrás, amelyre a következőkben külön csak a szó szerinti idézés esetében utalunk.

² Az Ybl család genealógiája. *Ybl Miklós építész 1814–1891*. Kiállítási katalógus. Szerk. Kemény Mária, Farbak Péter. Budapest, 1991. 272–273.

hamar a művészet vizuális értékei (és élvezete) felé forduljon. Első alapvizsgái után három hónapra Rouen-be utazott, majd harmadik egyetemi évének nagy részét Párizsban töltötte. A francia nyelv és kultúra beható ismerete – a német mellett – szerves részét képezte szellemi arzenáljának. Mindezen utak természetesen a család költségén történtek, ám Párizsban valójában egyetemi órákra nem járt. Helyette délelőtt szállodai szobájában első esztétikai munkáján dolgozott, délután múzeumokat és műemlékeket látogatott, este színházba és koncertre ment. Kintléte alkalmat adott számos vidéki utazásra, műemlékek megismerésére. Az épületek és múzeumok látogatása, melyet aztán élete során – legalább is annak szerencsés, második világháborúig terjedő korszakában – oly sokat gyakorolt szerte Európában, a személyes tapasztalást, a közvetlen vizuális élményt emelte az első helyre, felülírva szinte minden más módszert és megközelítést. Pestre hazatérve aggodalommal várta a szigorlatot, aminek teljesítése nem kevés lelkierőt követelt tőle. „Éjjeleken át ültem kimerülve a könyvre hajolva, a chartresi, a strassburgi székesegyház képei lebegtek előttem,” vallotta meg önéletírásában.³ 1911-ben avatták jogtudományi doktorrá.

Jogi végzettsége ellenére kinevezték volna a Szépművészeti Múzeumba, ám édesanyja nem akart a „temető-örsegről” tudni: az erős akaratú asszony a fiát politikai pályára szánta. A család minden erőfeszítése ellenére csak egy év múlva kapott állást a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban fogalmazóként. Itt előbb az Elnöki Osztályon dolgozott, csak a I. világháború után került a Művészeti Osztályra. Az elkövetkező évtizedeket minisztériumi alkalmazottként töltötte, ahol nagyon lassan lépdelt előre a ranglétrán, sokáig anélkül, hogy az országos kultúrpolitikába érdemben beleszólhatott volna. Bár ez rosszul esett neki, talán éppen a viszonylag alacsony beosztások és a könnyű munka mellett rendelkezésre álló idő tette lehetővé, hogy teljesen a művészettörténetnek szentelve magát kiemelkedő tudósi pályáját befussa.

Hamar belevetette magát a művészeti életbe. Már 1911-ben *Transzcendens művészet* címmel cikket közölt a *Művészetben*⁴, aminek kapcsán megismerkedett és életre szóló barátságot kötött Lyka Károllyal. Ekkor még Hekler „Anti”-t is barátai közé sorolja, ám utóbb a két eltérő temperamentumú ember viszonya teljesen megromlott. Ybl tudta, hogy a céljai elérésére a jogi végzettség mellett a bölcsészdoktorátust is meg kell szereznie. A hivatali munka mellett elsősorban könyvekből tanult, egyetemi órákra alig járt. Amikor viszont eljutott Pasteiner Gyula előadásaira, csalódnia kellett: „kiábrándultam, amikor a gotikus székesegyházak általam jól ismert alaprajzai és keresztmetszetei között tapogatódzott. Közöltem vele, hogy ezeket az építményeket mind láttam, személyes élményeim. Viszont ő azt válaszolta, hogy ez nem fontos; könyvekből, ábrákból sokkal jobb művészettörténész lesz valaki, mintha értetlenül sétál a templomban. Ebben ugyan igaza volt, de a személyes élmény mégis csak élmény.”⁵

Nincs szerencséje Pasteinerrel a doktori vizsgánál sem. Ybl azt szeretné, ha a főtárgynak az esztétikát vehetné fel Beöthy Zsoltnál, melléktárgy lenne a bölcsélet

³ Ybl Ervin önéletírása. i. m.

⁴ *Transzcendens művészet. Művészet*, 10. 1911. 410–419.

⁵ Ybl Ervin önéletírása. i. m.

Ybl Ervin, 1931. Szent István Király Múzeum adattára.

Alexander Bernátnál és művészettörténet Pasteinernél. Az utóbbi azonban kiköti, hogy a szigorlati bizottsághoz nem járul hozzá, csak akkor szigorlatoztatja le, ha a művészettörténet a főtárgy. Végül Ybl másik melléktárgyként a magyar irodalomtörténetet, illetve vizsgáztatónak Riedl Frigyes választja. Írásbeli dolgozatként az előző évben megjelent *Az ornamentika* című, Kant filozófiai nézetein alapuló elméleti munkáját adja be.⁶ 1915. október 30-án leszigorlatozik.

A háború vége és az azt követő események sajátos fordulatot jelentettek életében. Egyik barátja rábeszélésére 1918-ban belépett a szabadkőművesek Eötvös-páholyába. A jó szándékú, kicsit naiv tett azonban komoly következményekkel járt: tagsága a háború után kitudódott, és emiatt számtalan hátrányt és mellőzést kellett elviselnie: a konzervatív-polgári mentalitású ember, mint „vörös Ybl” (!), előléptetésektől, hivataloktól esett el a magyar társadalom neobarokk világában. Saját bevallása szerint a neve érintőlegesen felmerült, amikor Petrovics Elek után a Szépművészeti Múzeum élén volt változás, majd komolyabb formában később, amikor Gerevich Tibor után a római Magyar Akadémia igazgatói állásának betöltésére került sor, de végül mindkét lehetőségtől elesett. Hogy egyébként mindenféle radikalizmus és vakmerőség távol esett tőle, kiviláglik abból is, hogy 1919 áprilisában titkon Németországba menekült, hogy elkerülje a Tanácsköztársaságban vélhetően rá leselkedő veszélyeket és kellemetlenségeket. (Hasonló módon, de más körülmények között fogja majd kivárni külföldön a második világháború végét is.) A gesztus önmagában sokatmondó: rávilágít Ybl Ervin konfliktuskerülő, egyensúlyozó-mérlegelő hozzáállására, amely tudományos és publicisztikai tevékenységét is jellemezi.

⁶ Ybl Ervin: *Az ornamentika*. Budapest, 1914.

A tisztán elméleti, spekulatív stúdiumoktól hamar elkanyarodott. Nagyon sok minden érdekelte, páratlan tájékozottsággal mozgott minden műfajban és korszakban, a festészettől az iparművészetig, a gótikától a kortárs alkotásokig. Tekintettel egyre szaporodó és szerteágazó témájú publikációira, nehéz egyértelműen megállapítani, mi állt hozzá legközelebb. Leegyszerűsítve talán úgy lehetne mondani, hogy minden, ami szép és harmonikus.

Munkásságának első évtizedeiben mégis a fő irányt az itáliai reneszánsz szobrászat jelentette, amely klasszikus stílusideáljával ragadta meg. Bár idővel komoly eredményeket könyvelhetett el más korszakok és műfajok kutatásában, a jelek szerint ez állt a legközelebb a szívéhez, utolsó munkáiban is ide kanyarodott vissza. A téma feldolgozásán a rá jellemző rendszerességgel és szívóssággal dolgozott. 1914-ben kezdett eljárni a Szépművészeti Múzeumba, ahol másfél évtizeden keresztül minden nap este fél öttől fél nyolcig tanulmányozta a külföldi múzeumok illusztrált katalógusait. Eleinte az általa nagyra becsült Meller Simon segítette útmutatásokkal. Ybl 1923-ban publikálta könyvét az itáliai gótikus szobrászatról, melyet egy három részes sorozat első kötetének szánt. Ezt követte Donatello-monográfiája 1927-ben, majd a programot 1930-ban Toscana quattrocento szobrászatáról szóló kétkötetes munkája teljesítette ki.⁷ Ennek megírásához, a műtárgyak helyszíni tanulmányozására három hónapra újból Itáliába utazott, amihez Petrovics Elek szerezte meg a támogatást magánmecenásoktól, elsősorban Kohner Adolf bárótól.

Ybl Ervin elsősorban a látványból indult ki, és erre fűzte fel elemzéseit és megállapításait. Élete vége felé így írta le módszerét: „Az olasz szobrászatról szóló könyveim azért sikerültek jól, mert minden alkotást a valóságban ismertem és előttük ellenőriztem mondanivalómat. A látottak annyira kifejlesztették kvalitás-érzékemet és stíluskritikai érzékemet, hogy minden megállapításom ezen az alapon jött létre, csak utóbb kerestem meg hozzájuk az igazolót, hiteles dokumentumokat.”⁸

Megközelítése nem áll messze Benedetto Croce tiszta esztétikumot előtérbe helyező elméletétől, még ha ezt ő maga explicit módon nem is mondja ki. Léteztek ekkor más, komplexebb módszerek – ezeket a komoly európai szakmai műveltséggel és tájékozottsággal rendelkező Ybl természetesen ismerte –, de ő mégis inkább a saját útját járta. S mondanivalóját színes és plasztikus nyelvezetben, gyakran esszézerű stílusban fogalmazta meg, melyet átforrósít a műtárgy megismerésének friss élménye, a szerző már-már laikus, néhol pátoszba átcsapó lelkesedése. Magyar művészettörténészeknél talán szokatlannak tűnő merészség nem-magyar, külföldi művészetről ilyen terjedelmes feldolgozásokra vállalkozni. Utóbb Ybl úgy vélte, szerencsésebb lett volna eleve idegen nyelven, külföldön publikálni e munkáit. Némi vigaszt nyújthatt számára, hogy Donatello-monográfiája 1930-ban franciául is megjelent.⁹

⁷ Ybl Ervin: *Az olasz szobrászat három százada. I. A gótikus szobrászat*. Budapest, 1923.; Ybl Ervin: *Donatello. I-III*. Budapest, 1927. (Magyar művészeti könyvtár); Ybl Ervin: *Toscana szobrászata a Quattrocentóban. I-II*. Budapest, 1930. (Művészeti könyvtár)

⁸ Farkas Zoltán és Ybl Ervin kandidátusi érkekezéséről. [Ybl Ervin válasza]. *Művészettörténeti Értesítő*, 10. 1961. 53.

A nagy áttekintés mellett, amelynél természetesen nem hiányoztak az eredeti meglátások, ám mégiscsak általános tudásanyag átadását jelentette, feltűntek a saját kutatáson alapuló tanulmányok. Ilyen például Leonhard Kern XVII. századi szobrász egyik jelentős művének azonosítása, vagy az avignoni Musée Valvet-ben található egyik dombormű mesterkérdése.¹⁰

Nagy büszkesége azonban az volt, hogy a ráckevei kastélyra vonatkozóan meghatározta Johann Lucas Hildebrandt szerzőségét, sőt a különleges kis építményt és létrejöttének körülményeit megvizsgálva arra is rájött, hogy Hildebrandt volt a tervezője a bécsi Schwarzenberg-palotának is.¹¹ Örök sérelemként élte meg, hogy felfedezését Bécsben késlekedve publikálták, hogy együtt közölhessék az ő attribúciója nyomán más által felkutatott bizonyító dokumentumokkal.

A reneszánsz szobrászatról szóló könyvek után következő nagy vállalkozása Lotz Károly munkásságának feldolgozása volt. Temperamentumát és a reneszánsz iránti vonzalmát figyelembe véve Ybl Ervin választása aligha lehetett véletlen. A magyar festészet épp azon képviselőjét – ha úgy tetszik, az építész Ybl Miklós festészeti megfelelőjét – szemelte ki, aki legközelebb állt ideáljához. A mester munkásságát jellemezve szinte saját önképét is megrajzolta: „Lotz nem volt úttörője új irányoknak, de ragyogó tehetségű éltetője az örök szépség kultuszának. Ha csak fejlődéstörténeti szempontból ítéljük meg, azt kell mondanunk, hogy nem töltött be nélkülözhetetlen szerepet sem az európai, sem a magyar festészet fejlődésében. De nélküle képirásunk egyik legünnepibb, leggazdagabb jelenségével lenne szegényebb. Művészete klasszikus, nemcsak kifejező elemeinél, hanem lényegénél fogva is, mert alapja a pogány életöröm, a test és a lélek tökéletes egyensúlya, az ethosz fensége”.¹² Az akadémiai pályázat megnyerése után hat éven keresztül dolgozott a monográfián, mire 1938-ban megjelent. Ehhez nem csak az alkotásokat vizsgálta meg, hanem felkereste Lotz még élő rokonait, feldolgozta a birtokukban lévő dokumentumokat, és beható levéltári kutatást is végzett. A példaszerű eljárás nyomán létrejött kötetben Ybl hű maradt önmagához, de egyúttal újított is: a főszöveget a műleírásoknak és az elemzéseknek szentelte, míg a függelékben közölte – mintegy másodlagosan – a művek létrejöttének történetét, leírva és adatolva a megszületésükhöz vezető eseményeket és a társadalmi hátteret. Mai felfogásunk szerint ez utóbbi épp annyira fontos, mint az előbbi, és végeredményben a két szempont érvényesítése teszi Ybl munkáját a mai napig aktuálissá és nélkülözhetetlenné.

Az energiái jelentős részét a kutatásnak szentelő művészettörténésznek volt egy másik, nyilvánosság előtt zajló, kritikusi és kiállításrendezői élete is. A nagyszabású tudományos munkák mellett rövidebb cikkek és kritikák szinte végtelen sorát pro-

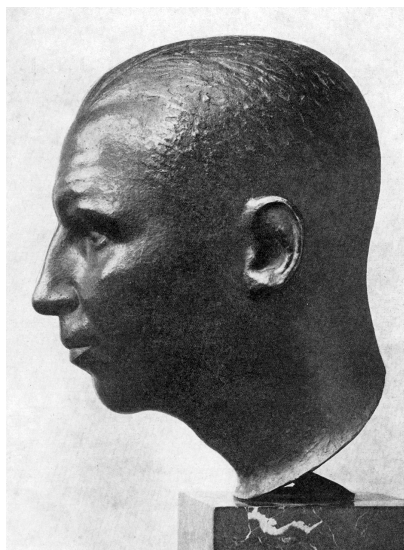
⁹ *Donatello*. Bruxelles–Paris, 1930.

¹⁰ Ybl Ervin: Leonhard Kern ismeretlen főműve a Szépművészeti Múzeumban. *Magyar Művészet*, 2. 1926. 457–461.

¹¹ Ybl Ervin: Szavojai Jenő herceg ráckevei kastélya. Az Országos Szépművészeti Múzeum Évkönyvei, 3. 1921–1923. Budapest, 1924. 51–80.

¹² Ybl Ervin: *Lotz Károly élete és művészete*. Budapest, 1938. 472.

dukálta, túlnyomórészt kortárs művészekről és kiállításokról. Megírásuk összefüggött hivatali munkájával valamint a művészeti közéletben viselt számos funkcióval, melyek közül a legfontosabbnak a Szinyei Merse Pál Társaságban betöltött tagságot tekintette. Több folyóiratnak is dolgozott, közülük a legjelentősebb a Budapesti Szemle, a Kisfaludy Társaság, illetve a Magyar Tudományos Akadémia politikamentes orgánuma, melybe sok éven keresztül írt beszámolókat képzőművészeti kiállításokról. Szinte mindenre reflektált, minden művészeti jelenségről írt, bár nyilvánvalóan a Szinyei Társaság által képviselt mérsékelt, kevésbé radikális irányzatokat kedvelte. Kedvencei közé tartozott Csók, Vaszary, Rudnay, Koszta, Szőnyi, Aba-Novák, Pátzay, többüknek néhány művét is elhelyezte növekvő magángyűjteményében. Nem annyira a tényeket rögzítette, mint inkább saját eszményét vetítette ki, amikor a modern magyar festészetet jellemezte – az egyébként imponáló tájékozottságról és áttekintőkészségről tanúskodó – Az utolsó félszázad művészete című, 1926-ban publikált könyvecskéjében: „A magyar művészetben rejlő józanság művészi gárdánk legjelesebbjeit szerencsére megóvta attól, hogy a túlságosan spekulatív és rövid életű ultramodern irányoknak fentartás [sic!] nélkül magukat átadják, festőművészeink az expresszionizmus káros tulajdonságait nagyobbára nem vették át, műveikben ennek az iránynak csak termékeny elemeit értékesítették. Ezért mentesek is az azonos program szerint való dolgozás káros következményeitől.”¹³ Mindamellet a szecessziótól a kubizmusig jóformán minden irányzatról írt, anélkül azonban, hogy markáns, bántó véleményt megfogalmazott volna. Ybl Ervin, a „rendkívül udvarias, nagyon evazív, magába forduló ember”¹⁴ nem tartozott a kor rettegett kritikusai közé. 1960-ban, amikor Vayer Lajos kezdeményezésére a művészettörténész szakma régi adósságát rótt le előtte – és Farkas Zoltán előtt – a kandidátusi cím megadásával, a vitán Pogány Ö. Gábor kegyetlen és célzatos, de nem minden alapot nélkülöző jellemzést adott Ybl Ervin ilyen irányú tevékenységéről: „Hosszú évtizedek során számos képzőművészeti aktualásra reagált cikkeivel, írásainak hosszú sorából kikerekednék művelődéstörténetünk egyik változatos szakaszának krónikája. Ennek a krónikának számos lapja – emléanyagával együtt – átesett az idő rostáján, összesített

Ybl Ervin portréja.
Mészáros László, 1933.

¹³ Ybl Ervin: *Az utolsó félszázad művészete*. Budapest, 1926. 53.

¹⁴ Zádor Anna: *Emlékezés Ybl Ervinre. Ybl Miklós építész 1814–1891*. Kiállítási katalógus. Szerk. Kemény Mária, Farbak Péter. Budapest, 1991. 175.

dokumentatív értelme mégis vitathatatlan. Ybl Ervin publikált feljegyzései, tájékoztatásai, beszámolóí sok műtörténeti tényt mentettek meg a feledéstől, a fiatal kollegák hálásak lehetnek naplószerű folyamatossággal közreadott bírálatainak, ismertetéseinek, mert segítségükkel könnyebb lesz rekonstruálni az elmúlt majd félévszázad képzőművészeti eseményeit.¹⁵

Jellemző módon nehéz eldönteni, hogy a fokozott udvariasság vagy a szelíd gúny csendül ki inkább Ybl válaszként megfogalmazott szavaiból: „fogadja lekötelező hálámat [...] Pogány Ö. Gábor főigazgató úr a ragyogó tollal megírt, élményeket ébresztő, az egész életem munkásságát átfogó, belletrisztikus írásáért”.¹⁶

A Szinyei Merse Pál Társaság jelentős külföldi kiállítások megrendezését bízta rá, ahol a helyszínen előadást is tartott. 1943-ban a kultuszminiszter kérte fel, hogy Svájc nagyvárosaiban rendezzen reprezentatív kiállítást a modern magyar művészetéről. A műtárgyak ez év karácsonyán kiutaztak, Ybl 1944 elején követte őket. Az anyagot úgy állította össze, hogy saját gyűjteményének darabjai is belekerüljenek. Nem könnyű megállapítani, hogy mindez a véletlenek összjátéka-e vagy a tudatos tervezés, de Ybl karakterét ismerve inkább az utóbbira lehet gyanakodni. Míg Magyarországot elérte a második világháború agóniája, a kiállítás sikerrel járta Svájc városait, megkímélve rendezőjét az otthon átélendő megpróbáltatásoktól. Ybl a semleges ország menedékét a háború után sem hagyta el, csak 1948-ban tért vissza Magyarországra. A kiállított műtárgyak is hiánytalanul hazaérkeztek – kivéve a rendező saját festményeit, melyeket a berni Kunstmuseumban helyezett el. Eljárását nyilván a bizalmatlanság és biztonságra törekvés, de nem a teljes elzárkózás motiválta. Képei egészen halála utánig Svájcban maradtak, hogy aztán végrendelete értelmében gyűjteménye többi darabjával együtt a székesfehérvári Szent István Király Múzeumba, pontosabban a bemutatásukra kialakított külön kiállítási épületbe, a Budenz-házba kerüljenek.¹⁷

Magyarországra hazatérve az egykori miniszteri osztályfőnököt a hivatalosságok részéről nem éppen tárt karok fogadták. A szocializmusban használt kifejezéssel élve „adminisztratív intézkedések áldozata lett”, vagyis kitelepítették Budapestről. Szerencsére Major Máté közbenjárására viszonylag hamar visszatérhetett, de az események nagyon megviselték. Az idősödő, József körúti lakásában egyedül élő ember – Ybl Ervin soha nem nősült meg – ezután a szakmai közéletben alig játszott szerepet. Perifériális helyzetét azonban előnyére fordította. A romló egészségi állapota ellenére

¹⁵ Farkas Zoltán és Ybl Ervin kandidátusi értekezéséről. [Pogány Ö. Gábor opponensi véleménye] i. m. 52. – A vonatkozó iratok a Magyar Tudományos Akadémia Levéltárában: 200 TMB. 862/2.

¹⁶ Uo., Ybl Ervin válasza. 53.

¹⁷ Ybl Ervin hagyatékeval kapcsolatos iratok, beleértve a hagyatéki leltárat is, a Székesfehérvári Szent István Király Múzeum Adattárában találhatók. Ld. még Horváth György: „Kamaramúzeum” Székesfehérváron. Az Ybl-gyűjtemény története. *Magyar Nemzet*, 1968. március 7. 4.; T. A.: Budenz-ház, Ybl Gyűjtemény. *Fejér Megyei Hírlap*, 1969. május 25. 11.; Nádor Tamás: Ybl Ervin végakarata. *Magyar Ifjúság*, 1970. március 6. 13.; Kovács Péter: *Székesfehérvár, Budenz-ház – Ybl-gyűjtemény*. Budapest, 1987. (Tájak, Korok, Múzeumok kiskönyvtára, 279.)

még teljes munkabírással és természetesen hatalmas szakmai felkészültséggel rendelkező művészettörténész új, rendkívüli feladatra vállalkozott: elhatározta, hogy feldolgozza Ybl Miklós munkásságát és megírja monográfiáját.¹⁸ Döntésében szerepet játszhatott a családi kapcsolat, de alighanem az is, hogy az építész, mint a neoreneszánsz legnagyobb magyar mestere azt a művészeti világot és harmóniát testesítette meg, mellyel távoli unokaöccse oly nagy lelki rokonságot érzett.

Magyarországon egy ilyenfajta vállalkozás példa nélkül állt. De nem csak itthon, Európában másutt sem foglalkoztak még intenzíven a XIX. század második felének építészetével. Csak az 1960-as évektől kezdve, Nikolaus Pevsner és mások kezdeményezése nyomán fordult az érdeklődés a historizmus addig figyelemre nem méltatott, sőt megvetett korszaka felé.

Az, hogy az 1950-es évek első felének Budapestjén egy elszigeteltségben élő, hetedik évtizedét taposó művészettörténész ilyen célt tűzön ki maga elé, és azt vasakarrattal a legmagasabb szinten megvalósítsa, nem csak kiemelkedő emberi tett, hanem európai mércével mérve is számottevő szakmai teljesítmény. Megjegyzendő, hogy saját maga lényegében ugyancsak osztotta a korszakot sújtó differenciálatlan előítéletet: „A XIX. század második felének historizmusa volt az építészet történetének mennyiség szempontjából a legtermékenyebb, minőség, érték szempontjából a legterméketlenebb korszaka [...] mintha az építészek képzelőereje, stílusalkotó ösztöne elapadt volna. Legkitűnőbb másolataikból is hiányzik a szellem frissessége, meggyőző ereje.” De rögtön hozzáteszi: „Csak azok hoztak létre értékes alkotásokat, akik a régi stílusokat koruk igénye szerint, szabadon dolgozták föl.”¹⁹ Jó érzékkel ismerte fel, hogy a historizmus gazdag, sokszínű világában Ybl Miklóst kvalitásai nemcsak a magyar, hanem a korabeli európai építészet élvonalába emelték.

A nagy vállalkozást egy igen szerencsés véletlen előzte meg, vagy éppen indította el. Erről Ybl Ervin így ír a monográfia előszavában: „A budapesti Bazilikának tanulmányozása közben egy eldugott, ablaktalan helyiségben, magasan a föld színe fölött, nem messze a templom tervtárától akadtunk rajzaira, tanulmányaira és építkezéseivel kapcsolatos irataira. Közvetlenül Ybl Miklós halála, 1891. jan. 22-e után kerülhettek

Ybl Ervin, 1940.

KÖH Tudományos Irattár

¹⁸ Korábban már foglalkozott Ybl Miklós egy-egy alkotásával. Előadást tartott és tanulmányt írt az Operáról, írt a főtéri templomról is, illetve társszerzője volt egy főtéri templomról szóló füzetnek.

¹⁹ Ybl Ervin: *Ybl Miklós*. Budapest, 1956. 7.

a templomnak ebbe a rejtett zugába, ahol a mester leginkább remélhette hiánytalan megőrzésüket. Hatvan év óta pihentek itt észrevétlenül, senkitől sem bolygatva, több mint félszázad porától, a nagyváros kormától ellepve.”²⁰ Sok hónapon keresztül, igen kényelmetlen körülmények között működött a tervek feldolgozása, és ezen kívül hasonló mélységben megkutatta a vonatkozó országos és budapesti levéltári forrásokat. Magyar művészettörténész ilyen archiváliákat még szinte egyáltalán nem forgatott, kivéve magát Ybl Ervint, amikor húsz évvel korábban Lotz Károly munkásságát dolgozta fel. A példaszerű tervtári, levéltári és könyvtári forrásfeltárás mellett – korábbi gyakorlatához híven – elvégezte az épületek alapos bejárását. A vidékieket is felkereste, de az akkori viszonyok között a határon túliakhoz nem juthatott el.

A sokéves munka nyomán 1956-ra elkészült mű – a két évtizeddel korábbi Lotz-monográfia módszerét követve – lényegében két részre oszlik: az első a műelemzéseket tartalmazza, a második rész ugyanazon épületek tervezésének és kivitelezésének történetét mondja el. Ybl Ervin leírásai és elemzései kitűnnek egyrészt módszerességük és alaposáguk, másrészt képszerűségük miatt. Ahol kellett, a szerző megalkotta a hiányzó terminus technicusokat is. Valamennyi műelemzését áthatja a lelkesültség, az élmény ereje, bár azt is be kell vallani, hogy a szöveg egyes esetekben – legalábbis a mai fül számára – néha már dagályos pátoszba csap át. A historizmus építészetének bemutatásához fontos a történeti stíluselőképek felderítése, az egyes motívumok, formák eredetének kimutatása; a reneszánsz művészetet évtizedekig kutató, Itáliát alaposan ismerő és rendkívüli vizuális memóriával megáldott Ybl Ervinnél alkalmasabb szerzőt Ybl Miklós munkáinak ilyen irányú elemzésére elképzelni sem lehetett. Személyében a szerencsés tényezők a magyar építészettörténet kutatásának históriájában szinte páratlan módon találkoztak. A második, szerényen Függelék-nek nevezett – és jellemző módon kisebb betűnagysággal nyomott –, egyébként szintén terjedelmes rész nem kevésbé fontos, hiszen behatóan tárgyalja az épületek megvalósulásának történetét. A pozitívista alaposággal megírt szövegből azonban nem pusztán az építéstörténet bontakozik ki, hanem az a társadalmi közeg is, amely nélkül az alkotások értelmezése mai felfogásunk szerint érdemben nem lehetséges. Bár Ybl Ervin a műelemzéseket helyezte az előtérbe és örömét igazán abban lelte, szemmel láthatóan tudatában volt a történeti háttér fontosságának is és ennek megfelelően járt el. Munkája a magyar építészettörténet legnagyobb, legmonumentálisabb és egyben úttörő jelentőségű monográfiája, melyhez a mai napig is csak Zádor Anna Pollack Mihályról írt, 1960-ban megjelent munkája fogható.

Amikor a kötet megjelent, egy kis kör lelkesedéssel fogadta. „[T]eljességre és tökéletességre törekvésével ez a mű egyedülálló, tehát úttörő és hűzgapótló is egyben. [...] Ybl Ervin [...] Ybl Miklósról írott életrajzával megalkotta azt a példát, amely remélhetőleg sok követőre fog találni a magyar építéstörténeti irodalomban”, írta róla recenziójában Zakariás G. Sándor.²¹ Ybl Ervin 1965-ben bekövetkezett halálakor a róla megemlékező írások is ezt tartották legjelentősebb művé-

²⁰ Uo., 5.

²¹ Zakariás G. Sándor: Ybl Ervin: Ybl Miklós. *Művészettörténeti Értesítő*, 6. 1957. 262.

nek.²² Mégis, Zádor Anna visszaemlékezéséből tudjuk, a könyv a maga korában nem jelentett szennációt.²³ Ez nem pusztán a forradalom utáni állapotoknak tudható be: a korát megelőző munka szélesebb befogadására egyszerűen hiányzott a megfelelő közeg. Nem véletlen, hogy 1960-ban, Ybl Ervin említett kandidátusi védésén, amikor egész tevékenységéről ítéletet mondanak, az opponensek Ybl Miklós-monográfiájáról említést sem tesznek.²⁴ Sokatmondó Dutka Mária véleménye, aki a székesfehérvári Ybl-gyűjtemény 1969-es megnyitása alkalmából megjelent (egyébként szeretetteljes) visszaemlékezésében így írt róla: „Amit csinált, maradandó értékű, hasznos és használható ma is, ha nem is olvassák, ha el is van feledve. Egyszer Ybl Ervint a műtörténészt is fel fogják fedezni. Ybl Ervin munkássága, ha nem is forog közkezen, könyvtárakban hozzáférhető.”²⁵

Ez a felfedezés igen hamar megtörtént. Az 1970-es években megindult romantika, majd az azt szorosan követő historizmus-kutatás azonnal az Ybl Miklós-monográfia, illetve a Petschacher Gusztávról és Weber Antalról írt monografikus cikkek, valamint a kéziratban maradt Hauszmann-monográfia²⁶ felé fordult. Kiderült, hogy rendelkezésre áll egy alappillér, amely nemcsak az adatok szinte kimeríthetetlen tárháza, hanem állandó viszonyítási pont. A historizmus értelmezésében azóta sok minden történt Európában és Magyarországon, olyasmiről, ami az alapokat érinti. Ybl Miklós-ról is időközben egy nagyszabású, tudományos katalógussal kísért kiállítást rendeztek²⁷, egyes alkotásairól szakcikkek tettek kiegészítő vagy pontosító megállapításokat. Ybl Ervin monográfiáján azonban mintha nem fogna az idő vasfoga, sőt az évtizedek távlatában – éppen értékének állandósága miatt – jelentősége szinte növekedni látszik. Megmaradt stabil referenciamunkának, amelynek felülmúlására nincs komoly esély. A szolid, megbízható kutatáson alapuló, lelkiismeretes munka kiállta az idő próbáját, a maga útját járó ember teljesítménye megérdemelt helyére került. Az Ybl Ervinnél író egyik visszaemlékező annak idején úgy vélte, hogy nincsenek tanítványai²⁸, bár e tekintetben Vayer Lajos nevét ki kell emelni, aki szinte „magán-

²² Farkas Zoltán: Ybl Ervin. *Művészet*, 6. 1965. 9. 28.; Rados Jenő: Ybl Ervin 1890–1965. *Magyar Építőművészet*, 1965, 5. 64.; Kovács Péter: Ybl Ervin. *Művészettörténeti Értesítő*, 15. 1966. 142.; Zádor Anna: Megemlékezés Ybl Ervinről, 1890. jan. 14. – 1965. aug. 14. *Műemlékvédelem*, 10. 1966. 190–191.

²³ Zádor 1991. i. m. 178.

²⁴ Farkas Zoltán és Ybl Ervin kandidátusi értekezéséről. [Pogány Ö. Gábor opponensi véleménye] i. m. 52–53.

²⁵ Dutka Mária: Budenz-ház – Ybl-gyűjtemény. Új múzeum nyílt meg Székesfehérváron. *Magyar Nemzet*, 1969. május 21. 4.

²⁶ Ybl Ervin: Petschacher Gusztáv építészete. *A Magyar Művészettörténeti Munkaközösség Évkönyve* 1952. Budapest, 1953. 177–192.; Ybl Ervin: *Hauszmann Alajos élete és művészete*. 1953. Kézirat. MTA Művészettörténeti Kutatóintézet Adattára, MDK-C-II-88.; Ybl Ervin: Weber Antal. *Építés- és Közlekedéstudományi Közlemények*, 1. 1958. 417–442.

²⁷ *Ybl Miklós építész 1814–1891*. A Hild-Ybl Alapítvány kiállítása a Budapesti Történeti Múzeumban 1991. december – 1992. március. Kiállításkatalógus, Budapest, 1991.

²⁸ Kovács 1966. i. m. 142.

Ybl Ervin, 1960.
KÖH Tudományos Irrattár.

tanítványként” egymaga hallgathatta az egyetemi magántanári, majd a szépen csengő címzetes nyilvános rendkívüli tanári címet viselő Ybl előadásait a quattrocento szobrászatról.²⁹

A háttérbe húzódó művészettörténész-ből azonban nem lett tanítványi kört kialakító oktató, sem a szakma informális prófétája. Mégis az Ybl Miklósról írott monográfiája révén Ybl Ervint személyesen soha nem ismerő építészettörténészek vallják őt a mai napig elődjüknek.³⁰

YBL ERVIN PÁLYAKÉPE

Ybl Ervin (Budapest, 1890. január 14. – Budapest, 1965. augusztus 11.), művészettörténész. Édesapja lovag Ybl Lajos budai

várkapitány, okleveles építész volt, az ő apja kúriai bíró. Édesanyja Mayer Ilona. Egyik oldalági felmenője Ybl Miklós építész. Középiskolai tanulmányait a budapesti II. kerületi főgimnáziumban (Ferenc József Intézet) végezte 1899 és 1907 között. Érettségi után a budapesti tudományegyetem jogi karára iratkozott be, egy tanévet Párizsban töltött. 1911. május 20-án avatták államtudományi doktorrá. 1912-ben a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban kapott állást, ahol a második világháború végéig tevékenykedett. 1912 elején iratkozott be a budapesti egyetem bölcsészkarára, ahol 1915. október 30-án újabb doktori oklevelet nyert. 1911–1913 között a Magyar Nemzet, majd 1915-ben Az Alkotmány színikritikusa. 1918-ban szabadkőműves lett. 1919 áprilisában Németországba, Berlinbe menekült, ahol banktisztviselői állást töltött be. Innen augusztusban hívták vissza a minisztériumba, ahol előbb újból az Elnöki, majd hamarosan a Művészeti Osztályra osztották be. 1922-ben a miniszter a Képzőművészeti Tanács előadójának nevezte ki, a következő évben öt évre a tanács tagja lett. 1924-ben Rákosi Jenő és Csathay Ferenc felkérésére elvállalta a Budapesti Hírlap képzőművészeti rovatának vezetését. Ugyanezen évtől kezdve a Budapesti Szemlében is beszámolókat írt a művészeti eseményekről. 1926-ban megszervezte a Szinyei Merse Pál Társaság brüsszeli kiállítását, amely nagy sikert aratott; ennek folyományaként 1927-ben megkapta a belga koronarend lovagkeresztjét, 1929-ben pedig a belga II. Lipót-rend tiszti keresztjét. 1929-ben a müncheni Künstlerhausban nagyszabású előadást tartott a magyar művészet fejlődéséről, ami nyomtatásban is

²⁹ Kelényi Görgy közlése.

³⁰ Köszönettel tartozom Komárik Dénesnek és Kovács Péternek, hogy Ybl Ervinnel kapcsolatos szóbeli visszaemlékezéseiket megosztották velem. Köszönöm Bardoly Istvánnak és Izinger Katalinnak is a kutatáshoz nyújtott segítséget.

megjelent. Münchenben vendégül látta őt Nemes Marcell is. A minisztériumban, ahol hivatali pályája addig lassan haladt előre, 1930-ban megkapta az osztálytanácsosi, 1935-ben a miniszteri tanácsosi kinevezést, 1940-ben pedig miniszteri osztályfőnök lett. 1931-ben a budapesti tudományegyetem magántanára, 1941-ben címzetes nyilvános rendkívüli tanára lett. Egyéb újságírói ténykedése mellett a *Budapesti Hírlap* is felkérte, hogy legyen operai kritikusa. A Szinyei Merse Pál Társaság felkérésére Hágában megrendezte a társaság fiatal tagjainak a kiállítását, a helyszínen előadást is tartott. 1944 elején a minisztérium megbízásából Svájcba utazott, ahol a modern magyar művészek munkáiból rendezett reprezentatív kiállítást. A háború után Svájcban maradt, itt továbbra is szakmai munkát végzett. 1947-ben Louis Réau meghívására a párizsi Sorbonne-on tartott előadást. 1948 elején tért haza Magyarországra, saját festményeinek egy részét a berni Kunstmuseumban hagyva. Itthon egy időre Budapestről kitelepítették. 1960-ban A Robbiák szobrászata a reneszánsz művészet problematikájában témával elnyerte a kandidátusi címet. Műgyűjteményét 1962-ben kelt végrendelete értelmében a székesfehérvári Szent István Király Múzeumra hagyta. A múzeum a gyűjteményt a kizárólag erre célra kialakított Budenz-házban helyezte el, ahol a kiállítás 1969-ben nyílt meg.

YBL ERVIN FONTOSABB MUNKÁI

Transzcendens művészet. *Művészet*, 10. 1911. 410–419.; A torzó művészete. *Nyugat*, 5. 1912. II.: 676–680.; Elvont művészet. *Művészet*, 12. 1913. 405–407.; Az iparművészet problémája. *Magyar Iparművészet*, 16. 1913. 399–401.; Az utánzás művészeti jelentősége. *Művészet*, 12. 1913. 252–258.; A festőművészet fejlődése. *Művészet*, 13. 1914. 1–11.; *Az ornamentika*. Budapest, 1914. [részlete közölve: *Utóirat*, 9, 2009, 4. 5.]; A városi építészeti problémája. *Magyar Iparművészet*, 19. 1916. 310–325.; *Az antik és a modern művészet*. Budapest, 1920. (Olcsó könyvtár, 1967–1980.); A l'art pour l'art bukása. *Magyar Iparművészet*, 23. 1920. 13–14.; *Az olasz szobrászat három százada. I. A gótikus szobrászat*. Budapest, 1923.; Szavojai Jenő herceg ráckevei kastélya. *Az Országos Szépművészeti Múzeum Évkönyvei*, 3. 1921–1923. Budapest, 1924. 51–80.; Az őszi képzőművészeti kiállítások. *Budapesti Szemle*, 197. no. 570. 1924. 307–317.; Az Iparművészeti Társulás jubiláris kiállítása. *Magyar Iparművészet*, 28. 1925. 159–173.; A premontrieiek gödöllői főgimnáziuma. *Magyar Iparművészet*, 28. 1925. 41–43.; A Sebaldu-síremlék apostolai. Meller Simon Vischer-monográfiája. *Magyar Művészet*, 1. 1925. 571–578.; Stróbl Alajos képmás-szobrai. *Magyar Művészet*, 1. 1925. 33–38.; Ybl Miklós Operaháza. *Magyar Művészet*, 1. 1925. 135–150.; Leonhard Kern ismeretlen főműve a Szépművészeti Múzeumban. *Magyar Művészet*, 2. 1926. 457–461.; A brüsszeli Sainte Gudule-templom magyar vonatkozású történelmi ablakai és II. Lajos két képmása. *Magyar Művészet*, 2. 1926. 385–395.; A Corvin-áruház. *Magyar Iparművészet*, 29. 1926. 3–20.; Száz év német festészete a bécsi Secessióban. *Magyar Művészet*, 2. 1926. 340–349.; Szinyei Merse Pál és a magyar tájképfestészet. *Magyar Művészet*, 2. 1926. 4–14.; *Az utolsó félszázad művészete*. Budapest, 1926.; *Donatello*. I–III. Budapest, 1927. (Magyar művészeti könyvtár); Gróf Tisza István otthona. *Magyar Művészet*, 3. 1927.

519–523.; Leonhard Kerns bisher unbekanntes Meisterwerk im Museum der schönen Künste zu Budapest. *Jahrbuch der Preussischen Kunstsammlungen*, 48. 1927. 53–57.; Magyar vonatkozású régiségek Admontban. *Magyar Művészet*, 3. 1927. 154–161.; Maulbertsch egy ismeretlen alkotása. *Magyar Művészet*, 3. 1927. 634–636.; *Art contemporain hongrois 1929*. Genève, 1929.; *Die Entwicklung der bildenden Künste in Ungarn*. München, 1929.; Építőművészeti kiállítások Bécsben. [Künstlerhaus, Kunstgewerbe Museum, Secessio] *Magyar Iparművészet*, 29. 1926. 68–69.; A Kossuth-szobor helye az Országháztéren. *A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye*, 60. 1926. 222–224.; *A magyar szobrászat története*. Budapest, 1929.; *Die Entwicklung der bildenden Künste in Ungarn*. München, 1929.; Lorenzo Bregno márványdomborművei a Szépművészeti Múzeumban. *Az Országos Szépművészeti Múzeum Évkönyvei*, 5. 1927–1928. Budapest, 1929. 59–67.; Szőnyi István művészete. *Magyar Művészet*, 5. 1929. 1–9.; Donatello. Bruxelles–Paris, 1930.; A fóti templom. *Magyar Művészet*, 6. 1930. 537–550.; Az Országos Levéltár freskói. *Az Országos Magyar Képzőművészeti Társulat Évkönyve az 1929. évre*. Budapest, 1930. 81–98.; Remsey Jenő újabb képei. *Magyar Iparművészet*, 33. 1930. 123–126.; A szegedi Templom tér. *Magyar Építőművészet*, 1930. 12. 1–17.; *Toscana szobrászata a Quattrocentóban. I–II*. Budapest, 1930. (Művészeti könyvtár); Aba-Novák Vilmos művészete. *Magyar Művészet*, 7. 1931. 137–146.; Budapest Idegengazdasági Hivatala Bécsben. *Magyar Iparművészet*, 34. 1931. 165–185.; Francesco di Giorgio ismeretlen bronzszobrocskája. *Az Országos Szépművészeti Múzeum Évkönyvei*, 6. 1929–1930. Budapest, 1931. 109–117.; Izsó Miklós (1831–1875). *Magyar Művészet*, 7. 1931. 470–474.; Képzőművészet. *Budapesti Szemle*, 221. no. 642. 1931. 299–314.; La Madone du Musée Calvet d’Avignon. Donatello ou Desiderio? *Gazette des Beaux-Arts*, 6. 1931. 298–306.; Étienne Szőnyi. *Nouvelle Revue de Hongrie*, 47. 1932. 370–374.; Az olasz bronzszobrocskák. *Az Iparművészeti Múzeum bronzgyűjteménye*. *Magyar Művészet*, 8. 1932. 336–351.; Petschacher Gusztáv építésze (Egy elfelejtett neorenaissance mester). *Magyar Művészet*, 8. 1932. 166–193.; Képzőművészet. *Budapesti Szemle*, 229. no. 665. 1933. 105–119.; Lotz Károly mennyezet- és falfestményei az Operaházban. *Magyar Művészet*, 9. 1933. 360–378.; A ferencesek új temploma a pasaréten. *Magyar Iparművészet*, 37. 1934. 175–177.; Építészet és iparművészet. *Magyar Iparművészet*, 38. 1935. 54–55.; A magyar festőművészet fiatal mesterei. *Magyar Művészet*, 11. 1935. 94–96.; Sidló Ferenc legújabb szobrai. *Magyar Művészet*, 12. 1936. 289–301.; Kövesházi Kalmár Elza művészete. *Magyar Művészet*, 12. 1936. 363–369.; Girolamo da Santacroce ismeretlen festménye. *Archaeologiai Értesítő*, 50. 1937. 132–136.; Három kiállítás. *Budapesti Szemle*, 244. no. 711. 1937. 241–243.; Képzőművészet. *Budapesti Szemle*, 244. no. 710. 1937. 106–115.; Képzőművészet. *Budapesti Szemle*, 246. no. 717. 1937. 231–243.; Zala György művészete. *Magyar Művészet*, 13. 1937. 329–337.; Lord Rothermere képei a Szépművészeti Múzeumban. *The Hungarian Quarterly*, 4. 1938. 759–761.; *Mesterek és mesterművek*. Budapest, 1938.; Lotz Károly élete és munkássága. Budapest, 1938.; Pásztor János újabb szobrai. *Magyar Művészet*, 14. 1938. 129–137.; A magyar építészet. *Az ezeréves Magyarország*. Budapest, 1939. 745–770.; A magyar szobrászat. *Az ezeréves Magyarország*. Budapest, 1939. 729–744.; Anna királyné arcképe. *Az Országos Szépművészeti Múzeum Évkönyvei*, 9. 1937–1939.

Budapest, 1940. 137–154.; Gróf Károlyi Istvánné fóti síremléke. Ferenczy István ismeretlen műve. *Az Országos Szépművészeti Múzeum Évkönyvei*, 9. 1937–1939. Budapest, 1940. 155–170.; Sidló Ferenc művészete. *Szépművészet*, 2. 1941. 211–213.; Ohmann Béla művészete. *Szépművészet*, 3. 1942. 231–235.; Pátzay Pál művészete. *Szépművészet*, 3. 1942. 169–174.; A szecesszió jelentősége. *Lyka Károly emlékkönyv. Művészettörténeti tanulmányok*. Szerk. Petrovics Elek. Budapest, 1944. 271–277.; A mai magyar festészet és szobrászat svájci kiállítása. *Szépművészet*, 5. 1944. 88–100.; *La peinture hongroise*. Genève, 1944.; Die zwei älteren Pisani und Brunelleschi. *Phoebus*, 1. 1946. 156–160.; Tommaso Lombardis Altarstatuen in Brissone. *Zeitschrift für Schweizerische Archaeologie und Kunstgeschichte*, 8. 1946. 53–56.; Árpádházi Szent Margit arképe az egykori berni dominikánus templomban. *Budapest*, 3. 1947. 400–401.; Budapest, Szépművészeti Múzeum. [XIX. századi francia grafika] *Magyar Művészet*, 14. 1948. 236–237.; Hollós Simon és Max Buri. *Magyar Művészet*, 14. 1948. 177–179.; Niccolo Valori székesfehérvári síremléke. *Magyar Művészet*, 14. 1948. 252.; Koszta József (1860). *Magyar Művészet*, 15. 1949. 55–60.; Die Apostel des Nürnberger Sebaldusgrabes. *Critica d'Arte*, 3. Ser. 1. 1951. 27–37.; Vautier és Munkácsy. *Művészettörténeti Értesítő*, 1. 1952. 141–142.; Gian Paolo Pannini és Hubert Robert. *Művészettörténeti Értesítő*, 2. 1953. 186–187.; Petschacher Gusztáv építésze. *A Magyar Művészettörténeti Munkaközösség Évkönyve 1952*. Budapest, 1953. 177–192.; Bernini-stílusú kápolna Párizsban. *Művészettörténeti Értesítő*, 3. 1954. 138–139.; A budai várpalota helyreállítása a XIX. század derekán. *Tanulmányok Budapest Múltjából*, 11. Budapest, 1956. 307–333.; Izsó és Feszli. *Művészettörténeti Értesítő*, 5. 1956. 175–176.; Une chapelle Berninesque à Paris. *Acta Historiae Artium*, 4. 1956. 143–146.; Ybl Miklós. Budapest, 1956.; A budai várpalota építése. *Művészettörténeti Tanulmányok. A Művészettörténeti Dokumentációs Központ Évkönyve, 1954–1955*. Budapest, 1957. 253–277.; *Donatello*. Budapest, 1957. (A művészet kiskönyvtára, 1.); *Francia és angol művészet a barokk századokban*. Budapest, 1958. (Művészettörténet. A TIT József Attila Szabadegyetemének előadásai, 39.); *Francia és angol reneszánsz művészet*. Budapest, 1958. (Művészettörténet. A TIT József Attila Szabadegyetemének előadásai, 32.); Réti István Kenyérselező-képei. *Művészettörténeti Értesítő*, 7. 1958. 51–53.; *Spanyolország és Portugália művészete a reneszánsztól a klasszicizmusig*. Budapest, 1958. (Művészettörténet. A TIT József Attila Szabadegyetemének előadásai, 40.); Weber Antal. *Építés- és Közlekedéstudományi Közlemények*, 1. 1958. 417–442.; *Csontváry Tivadar*. Budapest, 1958. [angol nyelven: Budapest, 1959.]; Hatvany Ferenc és Manet egyik mesterműve. *Művészettörténeti Értesítő*, 8. 1959. 162–163.; Meier-Graefe véleménye a magyar festőkről. Rippl-Rónai levele Szinyei Merse Pálhoz az 1910. évi berlini kiállításról. *Művészettörténeti Értesítő*, 8. 1959. 80–82.; Csontváry Tivadar kevésbé ismert festményei. *Művészettörténeti Értesítő*, 9. 1960. 127–140.; *A Magyar Nemzeti Galéria palotája*. Budapest, 1960. (Műemlékeink); Egy szegedi műpártoló. *Művészettörténeti Értesítő*, 10. 1961. 42–44.; *Az Operaház*. Budapest, 1962. (Műemlékeink); *Robbia*. Budapest, 1962. (A művészet kiskönyvtára, 35.); Das Schweizer „Picknick im Freien”. Franz Buscher und Paul Szinyei Merse. *Acta Historiae Artium*, 8. 1962. 123–128.; A svájci Majális. *Művészettörténeti Értesítő*, 12. 1963. 225–227.; *Verocchio 1436–1488*.

Budapest, 1963. (A művészet kiskönyvtára, 47.); Una Madonna veneziana del 1550 circa. *Acta Historiae Artium*, 9. 1963. 163–170.; Egy 1500 körüli velencei Madonna-kép. *Művészettörténeti Értesítő*, 13. 1964. 136–142.; Ybl Miklós születésének 150. évfordulójára. *Műemlékvédelem*, 8. 1964. 88–91.; *Lotz Károly élete és művészete*. Rövf., átdolg. kiad. Utószó: Zádor Anna. Budapest, 1981. – *Hauszmann Alajos élete és művészete*. Kézirat. Budapest, 1953. MTA Művészettörténeti Kutatóintézet Adattár, MDK-C-II-88. [egy részlete publikálva: *Hauszmann Alajos*. Vál. és szerk. Gerle János. Budapest, 2002. 92–97.]

YBL ERVINRŐL SZÓLÓ MÉLTATÁSOK

Farkas Zoltán és Ybl Ervin kandidátusi értekezéséről. [Pogány Ö. Gábor és Entz Géza opponensi véleménye, Ybl Ervin válasza] *Művészettörténeti Értesítő*, 10. 1961. 52–54.; Farkas Zoltán: Ybl Ervin. *Művészet*, 6. 1965. 9. 28.; Rados Jenő: Ybl Ervin 1890–1965. *Magyar Építőművészet*, 1965. 5. 64.; Kovács Péter: Ybl Ervin. *Művészettörténeti Értesítő*, 15. 1966. 142.; Kovács Péter: In memoriam Ybl Ervin. *Alba Regia*, 6–7. Székesfehérvár, 1966. 219.; Zádor Anna: Megemlékezés Ybl Ervinről, 1890. jan. 14. – 1965. aug. 14. *Műemlékvédelem*, 10. 1966. 190–191.; Dutka Mária: Budenz-ház – Ybl-gyűjtemény. Új múzeum nyílt meg Székesfehérváron. *Magyar Nemzet*, 1969. május 21. 4.; T. A.: Budenz-ház – Ybl Gyűjtemény. Új gyűjtemény, új múzeum nyílt meg Székesfehérváron. *Fejér Megyei Hírlap*, 1969. május 25. 11.; Nádor Tamás: Ybl Ervin végakarata. *Magyar Ifjúság*, 1970. 10. 13.; Zádor Anna: Utószó. In: Ybl Ervin: *Lotz Károly élete és művészete*. Rövf., átdolg. kiadás. Budapest, 1981. 106–107.; Zádor Anna: Emlékezés Ybl Ervinre. *Ybl Miklós építész 1814–1891*. Kiállítási katalógus. Szerk. Kemény Mária, Farbak Péter. Budapest, 1991. 175–179.; Bardoly István: Megemlékezések Ybl Ervinről 1965–1991. *Ybl Miklós építész 1814–1891*. Kiállítási katalógus. Szerk. Kemény Mária, Farbak Péter. Budapest, 1991. 179.; Kovács Péter: *Székesfehérvár, Budenz-ház – Ybl-gyűjtemény*. Budapest, 1987. (Tájak, Korok, Múzeumok kiskönyvtára, 279.); Ybl Ervin (1931). *Magyar tudósok önéletrajzai*. Szerk. Csiffáry Gabriella. Budapest, 2003. 251–252.; Izinger Katalin: Az Ybl-hagyaték. Ybl Ervin (1890–1965) művészettörténeti munkássága. *Árgus*, 16, 2005, 1. 139–145. – MÉL II.: 1056.; MMA 2002. 963–964. (Eisler János); ÚMÉL VI.: 1399.